

JOAQUIM ARENAS

LA VALL D'ARAN, UNA COMUNITAT LINGÜÍSTICA OCCITANA EN EL RÈGIM ADMINISTRATIU DE CATALUNYA

1. Del bilingüisme al plurilingüisme

Els participants en la Conferència internacional sobre el bilingüisme de Luxemburg en 1929 no podien tanmateix imaginar que a les acaballes del segle XX es pogués fer un congrés internacional sobre la immersió lingüística en el marc d'una escola que ensenya diverses llengües i que ofereix una educació plurilingüe, i aquest fet és més remarcable si considerem que aquells participants de l'any 29 a Luxemburg han passat a la història de la sociolingüística com a anatemitzadors del bilingüisme. I ens permetem considerar que han passat la història en qualitat de condemnadors perquè aquesta reputació generalitzada no és merescuda si es fa una anàlisi objectiva de les actes de Luxemburg, tot i la vehemència del text escrit a les actes.

Vide tempora et concordabis jura. Considerem l'època i entendrem les lleis.

La bondat del plurilingüisme

Atès que el nostre objectiu en aquest congrés és exposar la situació lingüística de les escoles de la Vall d'Aran, en les quals la immersió lingüística en occità ha esdevingut un factor decisiu per a la consolidació del trilingüisme natural d'aquella contrada, ens proposem abans d'entrar de ple en la qüestió, fer algunes consideracions sobre la bondat del plurilingüisme com un concepte més apropiat i de més avantatjosa aplicació escolar, tant en els territoris en els quals es presenta com un fet natural com en tots els estats i pobles d'Europa i del món sencer.

El plantejament del plurilingüisme és especialment apropiat en aquells països en els quals hi ha una llengua pròpia, com és el cas de Catalunya i de tots els Països Catalans, i una altra llengua oficial, a vegades única llengua oficial, la de l'Estat. Aquest fet sol generar una situació de diglòssia perquè el pretès bilingüisme equitatiu esdevé en rea-

litat un bilingüisme en un sentit únic, en el qual la llengua dels autòctons pateix una marginació i resta en situació minoritzada.

Em permeto d'exposar, doncs, la conveniència de superar l'etapa del bilingüisme, del qual no es pot negar que ha contribuït a una certa recuperació de les llengües minoritzades, i començar un nou camí que afavoreixi el plurilingüisme de la societat. Concretament, en qualsevol situació de contacte de dues llengües, en un mateix territori, ens decantem pel que anomeno plurilingüisme com a resultat d'un monolingüisme axial. Amb això vull dir que tota comunitat humana posseeix una llengua territorial, aquella que és reconeguda com la natural del país, anomenada sovint llengua pròpia. Al nostre parer aquesta convé que sigui la llengua principal de l'educació i de l'aprenentatge, aquella que esdevé útil en tots els àmbits i, en conseqüència, satisfà totes les necessitats comunicatives, d'adquisició de coneixements i de relació de l'individu. La llengua, doncs, de referència i de cultura. És per això que hem fet servir l'expressió monolingüisme axial. I també perquè aquesta llengua territorial que creiem la més adequada per a ser la llengua base d'aprenentatge, esdevingui l'eix vertebrador de l'edifici plurilingüe que caldrà bastir en cada persona.

La immersió lingüística primerenca constitueix l'estratègia didàctica més eficaç per a donar a tots els alumnes, des de la seva entrada a l'escola, la possibilitat de posar els fonaments sòlids de la llengua territorial per a l'adquisició i conreu d'altres realitats lingüístiques. És així com la competència en tres o més llengües evita la unidireccionalitat d'un bilingüisme massa sovint tendent a la diglòssia. Perquè en el territori en el qual són presents dues llengües, la tercera pot actuar d'element equilibrador d'un bilingüisme descompensat. Alhora, tal com esdevé en la pràctica educativa, en el procés d'ensenyament-aprenentatge de les llengües, existeix una paraula clau, la paraula "tractament", un concepte l'aplicació del qual constitueix una pura necessitat funcional, didàctica i de jerarquia –discriminació positiva– de les llengües.

Sí, l'aplicació a l'escola d'un tractament correcte de les llengües que s'hi aprenen o conreen en funció del plurilingüisme demana una jerarquizació dels idiomes que arrenqui del concepte de la territorialitat. En el cas de Catalunya l'ordenació lingüística es concreta, en el sistema no universitari, de la següent manera:

El Català, primera llengua d'escola, la que ha de forjar la base de la cultura escolar i ha de ser utilitzada com a marc de referència en la docència i en l'educació, atès el seu caràcter de llengua pròpia i oficial de l'ensenyament que li atribueix l'Estatut d'Autonomia.

L'espanyol, segona llengua de l'escola, la qual servirà per a la co-

municació amb un altre grup lingüístic diferent, com a instrument de comprensió directa amb la cultura que vehicula i el tractament de la qual requereix programes de perfeccionament i d'habilitat lingüística. El seu caràcter de llengua oficial a Catalunya, per ser-ho de l'Estat, reclama una programació específica l'objectiu de la qual és donar plena competència lingüística oral i escrita.

L'idioma estranger, francès o anglès, tercera llengua d'escola, l'aprenentatge del qual ha de permetre la competència comunicativa dins del marc de l'Europa de les Nacions.

La dimensió d'ús i aprenentatge que es dona a Catalunya a la llengua pròpia i territorial, el català, és de caire tècnic-pedagògic. Cada curs escolar s'incorporen a l'escola catalana dos tipus d'alumnes, els que tenen coneixement i ús del català per ser la seva llengua familiar o per haver-la adquirit per contacte social, i uns altres alumnes que no en tenen coneixement, perquè llur llengua familiar és el castellà o espanyol, o una altra parla. Són els infants procedents de l'emigració de fa anys o nou arribats. Cal donar a tots els infants la possibilitat de disposar dels mateixos instruments perquè puguin desenvolupar-se en les mateixes possibilitats. Em permeto insistir, l'ensenyament-aprenentatge de diverses llengües, demana una ordenació i un eix de referència que faci de columna vertebradora de l'edifici plurilingüe que es vol bastir. Nosaltres entenem que es obvi que la llengua natural del territori faci aquesta funció, encara que moltes vegades, i en molts llocs, serà necessari retrobar el nom de les coses.

2. Llengua i escola a la Vall d'Aran

Hem exposat i avalat, fins on ens ho ha permès l'espai a la nostra disposició, el model lingüístic de l'escola catalana. I ho hem fet perquè encara ara ressonen les paraules pronunciades a Landernau, Bretanya, França, en 1986 per la doctora Aina Moll, primera directora general de Política Lingüística del Govern Autònom de Catalunya: "El Govern català, i en conseqüència, nosaltres els catalans desitgem per la llengua i cultura de la Vall d'Aran el mateix grau de normalitat que volem obtenir de la democràcia espanyola i del Govern central, que té la seva seu a Madrid, segons les aspiracions dels mateixos aranesos.

La meta, l'objectiu era clar. Parlem, doncs, de la Vall d'Aran:

Ubicació

La Vall d'Aran és una comarca del Principat de Catalunya, a la regió de la Seu d'Urgell, que constitueix un enclau de la llengua occitana, en la varietat aranesa. La capital és Vielha. Ocupa la part axial dels Pirineus, on la Vall del riu Garona s'estén d'est a oest, dominada per les muntanyes que la projecten cap al nord; i és aquí on la Vall d'Aran s'obre camí vers Occitània i vers l'Atlàntic. Fins a les darreries dels anys trenta aquest enclau pirinenc es trobava molt isolat de Catalunya, perquè per anar-hi calia travessar un coll de muntanya elevadíssim. Aquest isolament va ser superat amb la construcció d'una foradada que va permetre el pas de la regió de la Seu, de parla catalana, a la comarca de la Vall d'Aran, que depèn també de l'Administració autònoma de Catalunya, però que és de llengua i cultura occitanes.

La llengua

L'aranès és l'occità que es parla a la Vall d'Aran. N'és la llengua pròpia i oficial; el català i el castellà també hi són oficials per ser les llengües de la regió autònoma i de l'Estat, respectivament. L'aranès, doncs, com una autonomia dintre d'una altra autonomia.

L'aranès és, lingüísticament parlant, un dialecte del gascó, que és alhora un dialecte de l'occità. L'aranès és l'occità parlat a la Vall d'Aran, que presenta certes influències de la llengua basca i d'altres que componen el seu substrat. L'Aran és el lloc on la llengua occitana s'ha mantingut parlada amb més vigència, tant en l'àmbit social com en el cultural. Posseeix una tradició literària que es constatable des de la meitat del vuit-cents, i ha estat codificada ortogràficament amb la publicació oficial d'unes **normes** l'any 1983.

Unes breus dades estadístiques en relació amb la implantació de l'aranès en la Vall que li és pròpia:

Població

Total de la **població**: 6034 habitants.

La població de la Vall d'Aran segons el *lloc d'origen*:

Nascuts a la Vall d'Aran: 61,2 %

Catalans residents a la Vall: 14,9%

Oriünds de l'Estat espanyol: 21,1

D'origen francès: 1,6 %

Coneixença de l'aranès

- L'entén, el 92% de la població,
- El parla, el 60,9%
- El sap llegir, el 51%
- El sap escriure, el 18%.

El corpus legislatiu

El Parlament de Catalunya ha dictat diverses normes per a protegir i fer normal l'ús de l'aranès, tant a la societat com a l'Administració. Són d'una especial rellevança les referides al sistema educatiu. Aquestes normes són:

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya (1979), que proclama l'aranès la llengua pròpia de la Vall d'Aran.

La **Llei de Normalització Lingüística** (1983), que prescriu que l'aranès ha de ser objecte d'especial protecció i d'ensenyament.

La **Llei de règim especial de la Vall d'Aran** (1990), que proclama l'aranès llengua pròpia i oficial i atorga al Consell General de la Vall la competència plena en els aspectes de fer normal l'ús de la llengua, tant a la societat com a l'ensenyament.

La **Llei de política lingüística de Catalunya** (1998), que substitueix la Llei de Normalització de 1983, i que prescriu que tot allò que s'estableix per a llengua catalana i el seu ús en l'Administració, en el registre civil, en relació amb la toponímia, etc., és extensible a la llengua aranesa.

Diverses normes de rang menor han complementat les lleis anteriors pel que fa a les modalitats de l'ensenyament de l'aranès i als horaris de docència. L'ús de l'aranès a l'escola està en funció del projecte lingüístic que cada centre escolar elabora i aplica d'acord amb els diversos sectors que formen la comunitat educativa: pares i mestres. Existeix l'obligatorietat d'uns mínims: dues hores de docència de la llengua a la setmana en tots els nivells educatius i l'ús de l'aranès com a llengua vehicular en els apartats de Ciències socials i Ciències naturals que es refereixen al medi de la Vall.

Des de 1988 ha obert les portes una escola maternal i primària que té l'aranès com a llengua base d'aprenentatge. Parlem de l'escola Garona, a la capital de la Vall. Posteriorment, altres escoles més petites, sovint d'un sol mestre i ubicades en pobles petits, s'han afegit a practicar

aquesta modalitat. Una modalitat en la qual la pràctica de la immersió lingüística és un fet a causa de la procedència i de la llengua familiar dels pares de molts alumnes. Volem remarcar el fet extraordinari, segons el nostre criteri, que suposa que una llengua parlada per una comunitat de 4000 persones sigui el vehicle dels aprenentatges instrumentals (llegir escriure i comptar) de tots els nois i noies. I això és possible gràcies a l'aplicació del **Programa d'immersió**. No creiem exagerat qualificar l'escola de la Vall d'Aran com un cas únic a Europa.

Aquest ús intensiu de l'aranès s'aplica fins a set anys i sempre amb l'aprenentatge paral·lel de les altres dues llengües oficials.

També cal especificar que existeix una altra modalitat que es diferencia de l'anterior pel que fa l'horari de dedicació en l'ús de l'aranès; rep el nom d'**alternança de llengües**. La seva pràctica consisteix a ensenyar en aranès a la sessió del matí, i en català i castellà a la de la tarda.

Quadre de la tipologia escolar en funció de l'ús de la llengua

Ensenyament en aranès

Tot el primer ensenyament (fins als set anys) es fa en aranès, amb aprenentatge del català i del castellà.

Alternança de llengües: la sessió del matí en aranès, i la de la tarda en català i castellà fins als set anys.

Ensenyament en aranès dels continguts de les Ciències socials i naturals relatius a la cultura i història de la Vall d'Aran. Tota l'educació elemental, primària i secundària fins als setze anys.

Ensenyament de l'aranès

Dues hores a la setmana, generalitzat en totes les escoles i per a tots els alumnes. A tots els graus i nivells de l'ensenyament.

Com es pot comprovar, l'ensenyament plurilingüe a la Vall d'Aran presenta diverses possibilitats d'aplicació segons la base d'aprenentatge que l'escola hagi escollit per al primer ensenyament (3-7 anys). En els anys escolars successius s'alternen les llengües d'ensenyament.

3. Estat de la llengua en el sistema educatiu

Fins ara hem exposat la planificació de l'ensenyament-aprenentatge de l'aranès a les escoles i la tipologia d'ensenyament que aquestes ofereixen. Aquesta tercera i darrera part la dedicarem al grau d'implantació d'aquesta llengua minoritària a l'escola i d'assoliment del nivell del seu ús.

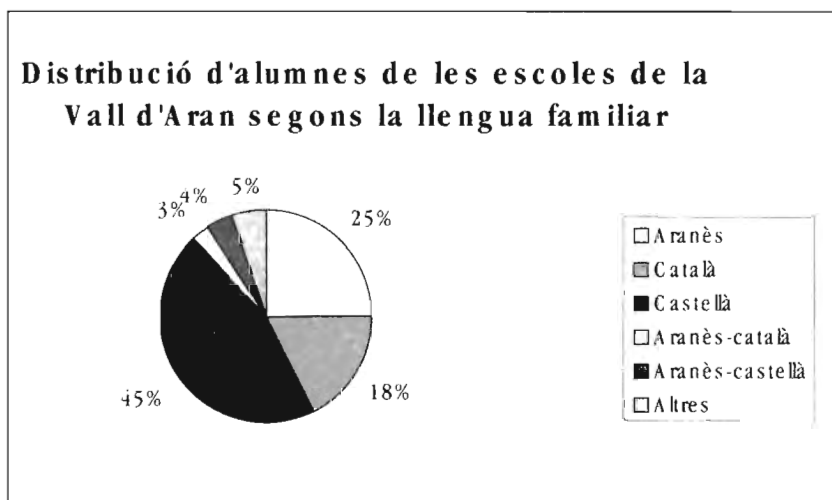
El cens estadístic de l'aranès, l'occità de la Vall d'Aran, a les escoles. Curs 1997-1998

Les dades que oferim a continuació són fruit d'un estudi de camp que s'ha fet a les escoles d'educació primària.

El grau de fiabilitat és molt alt ja que l'instrument corresponent per a aplegar les dades s'ha aplicat escola per escola, a càrrec de personal tècnic del Servei d'Ensenyament del Català i de l'Aranès. Aquesta manera de procedir tan a la menuda ha estat possible gràcies al reduït nombre d'escoles que constitueixen el sistema educatiu de la Vall.

a) Llengua familiar dels alumnes

Les dades ja comentades sobre l'origen de la població aranesa es reflecteixen en la distribució d'alumnes segons la llengua familiar, encara que la procedència no és una determinant absoluta en relació a la llengua de casa. La gràfica següent ens en presenta els percentatges:

Podem constatar que el percentatge d'alumnes hispanòfons a la Vall d'Aran és similar a aquell que hi ha a Catalunya: 45 % i 47 %, respectivament. Si comparem el nombre d'aranoparlants, (el 25%) amb el de catalanoparlants a Catalunya (36%), aquell és sensiblement inferior. La resta de parlants (bilingües, catalanoparlants a la Vall d'Aran, altres llengües...) té un percentatge inferior a Catalunya (17% per un 30% a la Vall d'Aran).

La importància del programa d'immersió total o parcial en aranès per a tots els alumnes els pares dels quals el desitgen, que en són la totalitat, garanteix l'aprenentatge de l'aranès per a tota la població futura, a més del coneixement del català i del castellà.

I des d'una perspectiva educativa, es donen els mateixos instruments lingüístics a tots els nens.

Podem concloure, sense moure'ns de la línia comparativa, que la presència de la llengua pròpia, l'aranès, en el seu domini és inferior a la del català en el total de Catalunya.

b) Les escoles segons la llengua d'ensenyament

De les deu escoles d'educació infantil i primària que hi ha a la Vall d'Aran, la de Vielha, que n'és la capital, i en la qual s'eduquen el 50% d'alumnes de tota la Vall, és l'única que fa ús de l'aranès en tots els nivells. En l'educació elemental (de 3 a 7 anys) ofereix l'ensenyament en aranès; posteriorment, combina l'ús d'aquesta llengua amb el català i l'espanyol en la docència de les diverses àrees (8-12 anys).

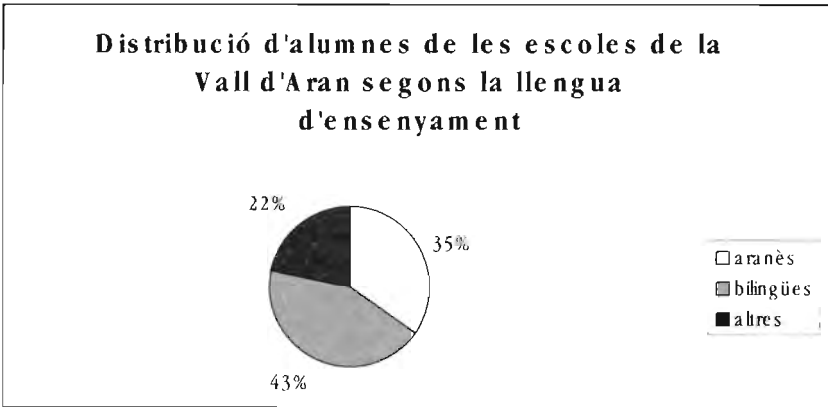
De les vuit escoles restants, quatre fan l'ensenyament en aranès a l'educació preescolar i primer cicle de primària (3-7 anys), però no tenen assegurada la docència d'àrees en aranès en els cursos posteriors.

La primera constatació que es pot fer és que, contràriament a la situació que es produeix a Catalunya, a la Vall d'Aran no hi ha cap escola que tingui l'aranès per llengua base d'aprenentatge en la seva globalitat.

El 90% d'escoles de Catalunya usen el català com a llengua base d'aprenentatge en tots els nivells i graus.

L'explicació d'aquesta situació cal cercar-la en la composició sociolingüística de la població i en el fet objectiu del plurilingüisme natural que es produeix en el país d'Aran. En canvi, com ja hem dit suara, aprendre a llegir, a escriure i a comptar es fa en aranès de forma generalitzada.

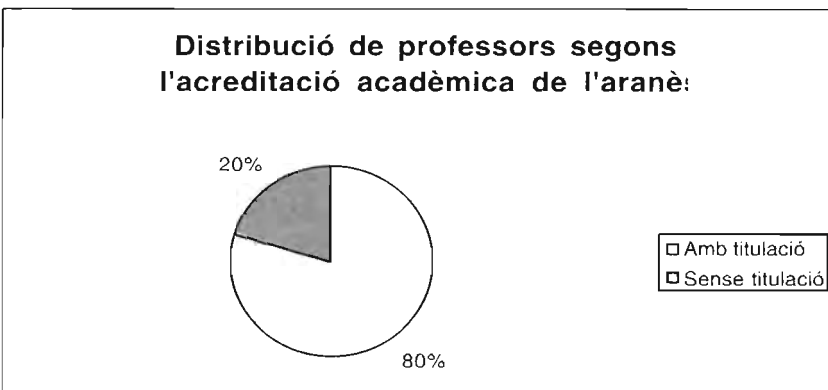
c) *Els alumnes segons la llengua d'ensenyament*

El percentatge d'alumnes que fan l'ensenyament en aranès és d'un 35%, mentre que a Catalunya els que el fan en català és d'un 81%. Els alumnes que fan l'ensenyament en aranès i en altres llengües representen un 44%; en canvi, a Catalunya, els que fan l'ensenyament bilingüe representen el 18%. La resta, que només reben classes d'aranès, representen el 22%, sempre en els nivells superiors, quan a Catalunya n'hi ha només un 1% que es troben en aquesta situació.

Cal remarcar que la comparació numèrica que fem és en nombres absoluts i que el desnivell que ofereix la comparació de les dues situacions a favor de l'ús del català a Catalunya resta mitigat pel plantejament d'ús de les llengües en una situació peculiar de plurilingüisme natural que es dona la Vall d'Aran i pel tractament de llengües a l'escola impulsat per l'Administració educativa.

d) *La capacitat lingüística dels mestres*

Un 80% dels mestres de la Vall d' Aran té la titulació adient per poder ensenyar l'aranès i en aranès. A la resta de Catalunya el mestres amb titulació de català representen un 93%.

Segurament és la dada més favorable a la possibilitat que l'ensenyament en aranès continuï creixent fins a abastar els objectius de la planificació lingüística aplicada a la Vall d' Aran.

Amics i amigues, aquesta és la situació lingüística de l'escola de la Vall d'Aran, situada al cor dels Pirineus, de llengua i cultura occitana, i que pertany a l'Administració autònoma catalana en l'àmbit general de l'Estat espanyol.

Joaquim Arenas i Sampera